

ЗАЛЕЖНІСТЬ СПРИЙНЯТТЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ БЕЗПЕЦІ ПРАЦІ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ВІД ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УВАГИ УЧНІВ

*Іманова С. Ф. кизи
м. Полтава*

Анотація. У статті аналізується залежність сприйняття змісту трудового навчання безпеці праці від індивідуальних особливостей уваги учнів. Аналізується методика найбільш повного включення розумових процесів сприйняття, осмислення, запам'ятовування інформації інструктованим у процесі аналізу ключових небезпечних чинників трудової діяльності.

Ключові слова: безпека праці, трудове навчання, сприйняття, увага, запам'ятовування.

Вибірковість індивідуального сприйняття вимог безпеки праці до безпечного виконання трудових процесів може бути пояснена його залежністю від рівня уваги учнів, яка характеризується спрямованістю і зосередженістю свідомості на певних вимогах при одночасному відволіканні від інших. Саме в увазі проявляється вибірковість свідомості. Функціями уваги є відбір значущих дій для безпеки праці та ігнорування інших несуттєвих конкуруючих дій, а також регуляція та контроль діяльності сприйняття інформації до її запам'ятовування.

Особливостями уваги під час навчання вимогам безпеки праці при експлуатації інструментів та обладнання у шкільних навчальних майстернях є концентрація уваги на вимогах безпеки, об'єм яких може бути охоплений увагою учнів одночасно, перенесення уваги з одних вимог на інші та здатність утримувати у сфері уваги одночасно правові, соціально-економічні, організаційно-технічні, санітарно-гігієнічні і лікувально-профілактичні вимоги безпеки праці.

Дослідження Б. Теплова виявили залежність зазначених особливостей уваги від властивостей нервової системи людини, коли має місце дефіцит подразників або наявність додаткових подразників [3]. Недостатність подразників ускладнює осмислення дійсності, призводить до втрати константності сприйняття. Все це засвідчує необхідність певного притоку сигналів із зовнішніх інформаційних джерел для нормального сприйняття інформації про вимоги безпеки праці. Одночасне сприйняття великої кількості вимог безпеки погіршує її точність, обумовлює помилки у відповідях і діях. Це обумовлено фіксованими об'ємами уваги для кожного учня, яка обмежується можливістю одночасного сприйняття декількох незалежних між собою вимог безпеки праці, інформація про які поступає із спеціально організованого навчального середовища.

Сам по собі об'єм уваги мало піддається регулюванню під час навчання безпеці праці та безпечному виконанню трудових дій. Водночас розвивати увагу можна за допомогою прийомів її активізації. Знаходження учителем трудового навчання нових сторін у вивченні вимог безпеки праці забезпечує зміну об'єкту вивчення, чим і підтримує увагу учнів.

Потік навчального матеріалу з основ безпеки праці у трудовому навчанні повинен так організовуватися, щоб забезпечувати високий рівень уваги учнів при передачі особливо важливих вимог, щоб акценти на ключових моментах були уважно сприйняті учнівською аудиторією. Для цього спочатку можна викликати в учнів мимовільну увагу неочікуваним подразненням, наприклад яскраво ілюстрованим фактом із практики порушень вимог безпеки праці у навчальних майстернях. Разом із тим слід зазначити, що якщо вчитель видаватиме цю інформацію спокійним, без

емоційного забарвлення голосом, то може наступити психологічний ефект звикання і увага учнів не буде реагувати навіть на найбільш гостросюжетні факти з практики порушень вимог безпеки праці під час виконання трудових дій.

Далі продуктивнішим буде активізація в учнів довільної уваги, яка характеризується їхніми активними намірами і цілеспрямованими зусиллями волі. Найбільш ефективним навчальним процесом безпеці праці можна вважати такий, в якому використовуються всі види уваги.

Виникає питання, на скількох показниках, параметрах по кожній із вимог безпеки праці може свідомо утримувати увагу учень? Психологами встановлено, що суб'єкт може охопити одночасно увагою не більше 4–5 незалежних один від одного об'єктів [1]. Тому в навчанні безпеці праці доцільно охоплювати увагою учнів три ознаки безпечної трудової діяльності: вид роботи, небезпечні ситуації і способи їх попередження (запобігання). В свою чергу кожна з цих трьох ознак може бути представлена декількома десятками варіантів для обґрунтованого вибору учнями безпечних дій.

Учень під час навчання і перевірки знань вимог безпеки праці на уроках трудового навчання завжди повинен ставитися в умови альтернативного вибору правильних безпечних дій, відчувати на собі імпульси багатоваріантності видів робіт, можливостей виникнення небезпечних ситуацій та дій щодо їх попередження.

В свою чергу вчитель трудового навчання зацікавлений у тому, щоб увага учнівської аудиторії була стійкою упродовж усього часу сприйняття навчального матеріалу. Його завдання – донести за мінімум часу максимум інформації про безпечні способи трудової діяльності, викликати до неї інтерес, відповідальне ставлення та закарбувати в свідомості зв'язки між видами робіт, тими небезпечними ситуаціями, які можуть виникати під час їх виконання та необхідними способами захисту. Саме останнє і свідчитиме про готовність учня до самостійної безпечної навчально-трудова діяльності.

Багатоваріантна рухомість видів робіт, ситуацій безпеки і методів захисту привчатиме учня шукати правильні рішення не в статично заданих ситуаціях трудової діяльності, а переключенням уваги на ряд потенційно можливих небезпечних ситуацій. Тут діє правило: об'єкт зору з перебігом часу стає невидимим, об'єкт слуху перестає бути чутним, якщо ми будемо нерухомо спрямовувати на них увагу [1].

Класичний приклад проведення інструктажу: вчитель трудового навчання, що допускає до роботи, зачитує школярам текст інструктажу, які його «уважно» слухають. Рівень сприйняття на слух інформації складає 10–20% від усього обсягу змісту інструктажу. Якщо прийняти за умову, що учень під час проведення щопіврічних первинних і повторних інструктажів засвоює до 20% почутого, можна припустити, що в кращому випадку лише через 2,5 роки ним буде запам'ятований увесь ключовий зміст інструктажу.

У зв'язку з цим виникають ряд питань: як покращити рівень сприйняття учнями змісту навчання питанням безпеки праці, як підвищити повноту включення розумових процесів інструктованих у процес аналізу ключових небезпечних чинників трудової діяльності? Відповіді на ці питання необхідно шукати в напрямку заміни монотонного багатохвилинного і малоефективного читання інструкцій більш ефективними, простими і швидкими засобами.

Закордонний досвід навчання працівників охороні праці дає нам приклад заповнення кожним працівником спеціальних бланків перед тим як стати до роботи [2]. Цей бланк, як засіб забезпечення безпеки працівника, є «Пам'яткою для оцінки ризику» (далі Пам'ятка), що поєднує в собі анкету з цільового інструктажу та персонального допуску на роботу. Заповнюючи всі необхідні розділи бланку Пам'ятки сам працівник залучається до процесу проведення інструктажу шляхом аналізу потенційно

можливих ситуацій під час трудової діяльності. Така методика дозволяє найбільш повно включити розумові процеси сприйняття, осмислення, запам'ятовування інформації інструктованим у процесі аналізу ключових небезпечних чинників трудової діяльності.

Підвищенню ефективності трудового навчання учнів питанням безпеки праці сприяє персоніфікація та уніфікація інструктажів. У більшості класів проводяться, як правило, узагальнено-усереднені для всіх школярів первинні, повторні, позапланові і цільові інструктажі, які розкривають загальні заходи безпеки. Але ж обов'язки учнів на уроці трудового навчання, конкретна робота, якою вони будуть займатися, рівні сприйняття змісту інструктажу різними школярами можуть відрізнятись. Поза межами тексту узагальнено-усереднених інструктажів залишаються багато питань, неврахування яких може спричинювати аварії, нещасні випадки та загрози захворювання.

Заміна монотонного багатохвилинного і недостатньо ефективного повчального зачитування вчителем трудового навчання інструкцій простим і активізуючим мислення учня тестуванням суттєво спрощує і прискорює процес інструктування.

Школяреві необхідно заповнити Пам'ятку-тест, що містить варіанти відповідей, серед яких потрібно вибрати правильні. Показником готовності учня до самостійної роботи є навченість без помилок заповнювати Пам'ятку: визначати згідно з дорученою роботою ймовірну небезпеку і вибрати необхідні методи захисту. В разі помилок учня у заповненні Пам'ятки йому необхідно продовжити вивчення інструкцій з безпеки праці на робочому місці. Заповнюючи Пам'ятку під час різних видів інструктажів, школярі засвоїть порядок її заповнення і разом з тим організацію безпечного виконання робіт на дорученій їм ділянці.

Цінність пропонованої методики проведення навчання питанням безпеки праці полягає також у можливості уникнення при заповненні школярем Пам'ятки формалізму у проведенні навчання, коли обмежуються лише проставленням підписів у журналі з безпеки праці.

У процесі трудової діяльності школярів вчителями трудового навчання, які помічають проблеми безпеки праці, здійснюється постійне удосконалення та уніфікація Пам'ятки, доповнюючи її чинниками небезпеки або заходами захисту, яких бракує. Ті ж пункти Пам'ятки, які не використовувалися певний термін часу доцільно видаляти, що спрощуватиме і полегшуватиме роботу учнів із Пам'яткою.

Перевагою Пам'ятки над звичайним інструктажем є прискорення пошуку об'єктивних причин порушень школярами правил безпеки праці, що сталися, під час уроків трудового навчання. В учня під час виконання практичної роботи повинна бути при собі Пам'ятка, яку наприкінці заняття вилучають, аналізують і, в разі необхідності, вносять до її змісту необхідні зміни.

Список використаної літератури

- 1.Геринг З., Зимбардо Ф. Психология и жизнь / З. Геринг, Ф. Зимбардо. – СПб. : Питер, 2004. – 955 с.
- 2.Гримович Ю. Пам'ятка оцінки ризику / Ю. Гримович // Охорона праці. – 2012. – № 11. – С. 26-29.
- 3.Теплов Б. М. Проблемы индивидуальных различий / Б. М. Теплов. – М. : АПН РСФСР, 1961. – 536 с.